

Titel:

Geld, kapitalisme en ontwikkeling: de Zuid-Schumpeteriaanse hypothese in ontwikkelingslanden

Samenvatting

Eenzijds bestaat er onder invloed van de werken van Amartya Sen en Martha Nussbaum een normatieve definitie van ontwikkeling als *capability expansion* (uitbreiding van capaciteiten). Met deze definitie wordt het begrip vrijheid verrijkt met een reeks aspecten (hebben, zijn en doen) die bijdragen aan het menselijk functioneren. Anderzijds kan *ontwikkeling als capability expansion* de facto worden opgevat als een gevolg van een expansieve kracht die afkomstig is uit het Westen en andere naties en landen opneemt in zijn eigen logica. De laatste opvatting legt meer gewicht in de schaal in het licht van de vele werken waarin 'kapitalisme' wordt opgevat als een unieke sociale formatie met een dynamische uitbreidende kracht.

In dit proefschrift worden beide opvattingen opgenomen in het centrale thema: de conceptualisering van de samenhang tussen kapitalisme en ontwikkeling. Voor het doorgronden van dit sociale verschijnsel zijn de juiste metatheorieën vereist. Vanuit die gedachte is dit proefschrift vooral gebaseerd op het kritisch realisme en, in mindere mate, op John Searles beschrijving van de sociale ontologie. Het doel van dit proefschrift is het aanwijzen van de fundamentele generatieve mechanismen die verbonden zijn met kapitalisme in algemene zin (niet de varianten ervan) en het tot een dynamische uitbreidende kracht maken.

Hoewel er een overvloed is aan literatuur over het begrip 'kapitalisme', geldt dat niet voor inzicht in kapitalisme vanuit het oogpunt van ontwikkelingslanden. Daar stuiten we op een conceptueel vacuüm. Met de gangbare wetenschappelijke benaderingen, zoals de standaard economie en het nieuw institutionalisme, kan de *sociale realiteit* van kapitalisme onvoldoende worden verklaard in termen van zijn relationele gewicht en de eigenschappen die voortkomen uit zijn *relationaliteit*. Kenmerkend is dat kapitalisme wordt gereduceerd tot slechts een verzameling van bepaalde aspecten, als het al in aanmerking wordt genomen.

Voor het begrip 'kapitalistische ontwikkeling' is daarentegen volop ruimte in linksgeoriënteerde benaderingen, wat duidelijk tot uiting komt in debatten binnen het ontwikkelingsonderzoek. In deze benaderingen is echter onvoldoende aandacht voor de vragen van 'accumulatie', 'gedifferentieerde instanties als een natuurlijke noodzaak' en 'contradictie', zoals gezien vanuit de probleemstelling van dit onderzoek.

Daarom wordt in dit proefschrift, op basis van het werk van George Simmel, Joseph Schumpeter en Albert Hirschman, de Hirschmanianse kapitaalhypothese

(Hirschmanian Capital Hypothesis, HCH) naar voren gebracht. Volgens de HCH heeft kapitaal in de eerste plaats een ideëel (in tegenstelling tot materieel) karakter, geworteld in een transcendent element waarin mensen 'meer worden'. Op deze wijze wordt kapitaal gevormd door een opkomende voorstelling van geld die voortkomt uit een morele doctrine die is ontstaan in het hart van de machtscentra in het pre-kapitalistische tijdperk. Hierdoor is er op het gebied van conflict en rivaliteit een verschuiving ontstaan van een materieel naar een ideëel domein. Dit biedt de meest wezenlijke basis voor nieuwe eigenschappen die kapitalisme tot een krachtige dynamische uitbreidende kracht maken.

Vanuit de ideële rol van geld is het dynamische coördinerende kenmerk van kapitalisme in dit onderzoek verder verkend via de technische procedures van het creëren, toewijzen en vernietigen van geld in het moderne bankieren op institutioneel niveau. Terwijl het voordeel van het ideële gezichtspunt ligt in de bevrijding van materiële beperkingen, moet het gezichtspunt van grenzeloos geld als hoger doel worden vertaald naar het institutionele niveau waar geld kwantitatief gecreëerd wordt als geld-dingen uitgedrukt in specifieke geldsoorten (bijvoorbeeld dollars, euro's). Het elastisch creëren van geld door middel van leningen, onafhankelijk van *ex-ante* spaargelden of deposito's, heeft de vorming van ondernemingen vergemakkelijkt. Dit proces wordt in het proefschrift verklaard met het begrip *ontic obscurity*: een relationaliteit tussen geldsoort en geld-ding die ontstaat in het proces waarin nieuw geld wordt gemaakt dat bestemd is voor nieuwe investeringsplannen. Dit is een oplossing om geld vrij te maken en materiële voorwaarden te omzeilen waaronder grondstoffengeld eerder werd afgetrokken van het verbruik in de voorgaande periode (d.w.z. sparen) ten bate van investeringen in de volgende periode.

Hoewel het elastisch creëren en vervolgens accumuleren van geld niet langer aan voorwaarden is gebonden, kan de sociale duurzaamheid ervan beperkt zijn, wat tot uiting komt in de productiviteit en het algemeen welzijn van allen. Zolang de materiële beperkingen worden overwonnen door innovatie en een toegenomen productieniveau, kan het continu creëren van geld op institutioneel niveau in overeenstemming zijn met de noodzaak van het ideële niveau. Op deze wijze werpt de integratie van de ideële en materiële rollen van geld in het kapitalisme licht op de fundamentele eigenschappen die het kapitalisme in beweging brachten en het versterkten tot een machtige, dynamische, uitbreidende kracht.

Om praktische implicaties voor ontwikkelingslanden uit deze bevindingen af te leiden zijn echter ten minste twee vervolgstappen vereist: (1) een ethisch kader om normatieve gezichtspunten met verklarende analyse te integreren, en (2) een verkenning van de mogelijke negatieve en destructieve rollen van geld. Met betrekking tot het eerste punt wordt het idee van 'structurele ontwikkelingsethiek' voorgesteld als aanvullende benadering binnen het gebied van de ontwikkelingsethiek. Zo wordt rekening gehouden

met de noodzaak van praktische toepasbaarheid en tegelijkertijd beoogd om een normatief kader te bieden voor generatieve mechanismen waarmee capaciteiten worden verhoogd. In plaats van het voorschrijven van onpraktische, niet-kapitalistische manieren van productie en het scheppen van capaciteiten, kan het door beleidskeuzes veranderen van het verband tussen (a) het kapitalistisch karakter en (b) een specifieke institutionele setting, eigenschappen doen ontstaan die een prosocialere en productievere vorm van kapitalisme mogelijk maken. Hoewel (a) en (b) op zich bekende begrippen zijn, kan het veranderen van de relationaliteit ertussen in de huidige context de weg effenen voor nieuwe mogelijkheden.

Met betrekking tot het tweede punt wordt de huidige mondiale context in veel onderzoek beschreven in termen van financialisering, waarbij geld en financiën sterk los zijn komen te staan van de werkelijke economie. Zoals eerder aangegeven moet het ongeremd creëren van geld, of bijna-geld, gepaard gaan met sociale duurzaamheid. In dit opzicht wordt de opkomst van financialisering in het Westen in sommige onderzoeken opgevat als een effectief en werkbaar antwoord op verschillende onderling verbonden impasses en crises. Daarnaast blijkt uit ander, recenter onderzoek dat financialisering vooral duur is voor ontwikkelingslanden, die te lijden hebben onder internationale financiële ondergeschiktheid (International Financial Subordination, IFS) die ontstond na de ondergang van het Bretton Woods-systeem. De kosten van werkbare financialisering in het mondiale Noorden zijn dus gedragen door ontwikkelingslanden, waardoor zij in een nadelige positie blijven voor het realiseren van een volwassen niveau van industrialisering en sociale capaciteiten voor productie.

Vanuit dit perspectief wordt in dit proefschrift de Zuid-Schumpeteriaanse Hypothese (SSH) naar voren gebracht. De SSH omvat een vorm van institutionele herschikking gericht op het veranderen van de relationaliteit tussen (a) en (b) (zoals hiervoor is uitgelegd). Als zodanig omvat de SSH belangrijke Schumpeteriaanse elementen van de organisatie van ondernemingen, die ingaan tegen de huidige dominante zienswijze. De toevoeging 'Zuid' in de SSH wijst echter op een aanpassing van Schumpeters aannamen over monetair beleid. Deze omvat een systematische methode voor het creëren en toewijzen van geld in combinatie met beleidsgestuurde investeringsplannen voor ondernemers. Het doel hiervan is om meer beleidsruimte te creëren en ontwikkelingslanden uit te rusten met effectieve instrumenten in de huidige context van geglobaliseerde financialisering en IFS. Deze aanpak is erop gericht om ontwikkelingsnaties in staat te stellen om productieve capaciteiten te ontwikkelen door ondernemerschap binnen bestaande mondiale institutionele beperkingen.